

Анотація

Карпюк В. О. К проблеме занятости пожилых работников. — Статья.

В данной статье исследуются отдельные проблемы занятости пожилых работников. Вносятся предложения о возможностях их решения в свете международных стандартов.

Ключевые слова: занятость, пожилые работники, трудовая деятельность.

Summary

Karplyuk V. O. The problem of employment of older workers. — Article.

The article deals with some problems of employment of older workers and makes proposals for their possible solutions in light of international standards.

Keywords: employment, older workers, labor activity.

УДК 349.2:331.07(100)-057

Д. А. Тішко

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ МОРЯКІВ

У трудових відносинах, що складаються у сфері морського транспорту, велике значення має тенденція інтернаціоналізації. Зазначена тенденція призвела до усвідомлення необхідності міжнародно-правового регулювання праці моряків. Важливу роль у такому регулюванні має захист трудових прав моряків, який не може бути здійснено за допомогою зусиль лише окремих держав [1]. Його ефективність залежить, насамперед, від сполучення національних засобів з міжнародним співробітництвом на універсальному і регіональному рівнях. Таким чином, створення і дотримання міжнародно-правових стандартів праці моряків стало проблемою міжнародного рівня, рішення якої можливо тільки в рамках міжнародного співтовариства.

Стаття 9 Конституції України встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Стаття 8-1 Кодексу законів про працю України закріплює принцип пріоритету міжнародно-правових норм у сфері праці перед нормами національного законодавства [2]. Тому сучасне українське трудове законодавство, що регулює працю моряків, повинно бути спрямовано на максимальне урахування міжнародного досвіду в цій галузі, який виражено в міжнародно-правових актах.

Питання міжнародно-правового регулювання праці моряків досліджують у своїх працях вітчизняні та російські вчені, зокрема З. С. Богатиренко, С. О. Іванов, І. Я. Кисельов, Л. А. Костін, О. В. Попов, Г. І. Чанишева та інші.

У сучасній українській юридичній літературі немає комплексних теоретичних досліджень і розробок з проблем міжнародно-правових стандартів захисту трудових прав моряків. З початку 90-х років XX століття ця тема досліджується в основному на рівні публікацій в періодичних виданнях. У радянський період ця тема практично не розроблялася.

Метою даної статті є загальна характеристика джерел міжнародно-правового регулювання (стандартів) праці моряків. Дослідження та вивчення зазначених стандартів є необхідною умовою для створення в Україні надійного механізму захисту прав наших громадян, які знаходяться за кордонами держави. Лише при створенні такого механізму стає можливою безпечна трудова діяльність українських моряків на судах іноземних судновласників.

Міжнародне-правове регулювання праці моряків становить регламентацію за допомогою міжнародних угод держав та інших міжнародно-правових засобів питань, пов'язаних із застосуванням найманої праці, покращення її умов, охорони праці, захисту індивідуальних та колективних інтересів моряків.

Основною базою формування міжнародно-правових стандартів праці моряків є нормотворча діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародної організації праці (МОП). Крім того, важливою частиною створення таких стандартів є спільна нормотворча практика держав, що виявляється в двосторонніх та багатосторонніх міжнародно-правових договорах.

Статут та конвенції ООН закріплюють фундаментальні принципи регулювання трудових відносин працівників, що беззаперечно торкаються й моряків. Зокрема, Загальна декларація прав людини, яка була схвалена Генеральною Асамблеєю ООН у вигляді резолюції 10 грудня 1948 р., закріпила основні трудові права людини, що є базовими для трудової діяльності моряків, встановлює відповідні мінімальні стандарти, такі як право на справедливі й сприятливі умови праці; право на рівну плату за рівну працю без будь-якої дискримінації; право на справедливий і задовільний винагороду, що забезпечує гідне життя існування для неї самої та її сім'ї, та на додаткові засоби соціального забезпечення у разі необхідності; право створювати професійні спілки і вступати до них для захисту своїх інтересів; право на відпочинок та дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня і на оплачувану періодичну відпустку та ін. [4].

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, який було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН на XXI сесії у 1966 р., міститься більш повний каталог прав людини у сфері праці.

Центральне місце в системі міжнародно-правового регулювання праці моряків належить Міжнародній організації праці, що була створена в 1919 р. та є спеціалізованою установою ООН. У своїй роботі МОП використовує різні форми: розробка і ухвалення міжнародних трудових норм, конвенцій і рекомендацій і контроль за їх виконанням; надання країнам допомоги в рішенні соціально-трудова проблем (у МОП це називають технічною співпрацею); проведення досліджень і здійснення публікацій з соціально-трудова проблем.

Основою системи міжнародно-правових стандартів праці моряків становлять 39 конвенцій і рекомендацій МОП, що загалом створюють Міжнародний трудовий кодекс моряків.

Морські конвенції МОП за суб'єктивним складом можна розділити на групи: а) моряки; б) рибалки; в) внутрішнє судноплавство; г) докери [5].

Визначальним документом загального характеру є Конвенція № 147 (1976 р.).

Вона встановлює мінімальні норми з багатьох питань праці на торгових судах: умови праці і життя, норми безпеки, умови соціального страхування та інші. Інші морські конвенції визначають умови праці і найму, умови допуску до роботи, мінімальну кваліфікацію осіб командного складу, питання професійного навчання, заходи відносно безперервності зайнятості, питання охорони праці, здоров'я, побутового обслуговування, репатріації тощо. Цілий ряд інших конвенцій і рекомендацій присвячені умовам праці і життя рибаків і портових робочих [6].

У сфері працевлаштування моряків центральне місце зайняла Конвенція МОП № 179 про найм та працевлаштування моряків, яка була прийнята Генеральною конференцією МОП 22 жовтня 1996 р. Пункт 1 ст. 1 Конвенції закріплює дефініцію «служби найма та працевлаштування» та розповсюджує дію Конвенції також на приватні служби. Відповідно до ст. 4 Конвенції, держава повинна забезпечити, щоб на моряка не покладалися прямо чи опосередковано сплата будь-яких зборів чи інших витрат, пов'язаних з його наймом чи наданням роботи. Стаття 5 Конвенції передбачає перелік вимог, яким повинні відповідати служби посередництва при працевлаштуванні моряків. Більше того, в державах, які ратифікували Конвенцію, повинен діяти компетентний орган (міністерство, відомство), що буде здійснювати контроль над такими службами, та встановлені спеціальні ліцензійні умови здійснення посередницької діяльності [7].

За оцінкою Адміністративної ради МОП до 2006 р. існуючі міжнародні трудові норми не достатньо впливали на процес вирівнювання умов праці і життя моряків різних країн. Конвенції, що діяли, отримали вельми нерівномірну ратифікацію і ще більш нерівномірно дотримуються. Крім того, численні роздроблені, не скоординовані, а деколи невідповідні одна одній морські конвенції МОП, незважаючи на юридичну цінність основного їх змісту, до проведення 94-ї сесії організації очевидно програвали в ефективності конвенціям, що регулювали питання безпеки судноплавства і захисту навколишнього середовища [8].

Суттєвим та важливим етапом розвитку міжнародно-правового регулювання праці моряків стала Зведена конвенція про працю в морському судноплавстві (Конвенція МОП № 186), прийнята в Женеві 23 лютого 2006 р. на 94-й Морській сесії Міжнародної конференції праці.

Нова Конвенція є єдиним узгодженим актом, що охоплює сучасні норми про працю в морському судноплавстві. Метою Конвенції стало об'єднання в одному міжнародному договорі всіх новітніх стандартів у сфері праці на морі, що містяться у ряді конвенцій і рекомендацій МОП. Конвенція переглянула попередні акти у сфері морського судноплавства, уніфікувавши норми з метою сприяння створенню гідних умов праці моряків.

Головна цінність прийнятої Зведеної конвенції полягає в тому, що вона містить «в одному місці» всі норми у сфері соціально-трудова відносин у морському судноплавстві. Вона є чіткою і всеохоплюючою збіркою прав і обов'язків у сфері трудових та соціальних питань для всього морського сектора. Але при цьому Конвенція допускає певну гнучкість на національному рівні відносно конкретних методів їх реалізації.

Конвенція включає три різних, але взаємозв'язаних елементи: статті, правила і кодекс (частини А і В). У статтях і правилах закладені основоположні права і принципи та передбачені основні зобов'язання держав-членів, що ратифікують Конвенцію. Вони можуть змінюватися тільки Генеральною конференцією МОП. Кодекс деталізує вимоги, що стосуються виконання правил. Він складається з частини А (обов'язкові стандарти) і частини В (необов'язкові керівні принципи). До Кодексу можуть вноситися поправки, проте вони не повинні виходити за рамки загальної сфери дії статей і правил.

Конвенція запроваджує 5 найголовніших стандартів праці моряків:

1) мінімальні вимоги відносно праці моряків на борту судна. Так, встановлюються мінімальні норми, які повинні бути дотримані, перш ніж моряки приступлять до роботи на борту судна. Моряки повинні бути старше за мінімальний вік, мати медичне свідоцтво, що засвідчує їх придатність за станом здоров'я до виконання своїх службових обов'язків, а також мати належну підготовку і кваліфікацію. Крім того, вони повинні мати доступ до ефективної і чітко регульованої системи набору і працевлаштування;

2) умови зайнятості. Положення Конвенції регулюють умови підписання трудового договору, питання заробітної плати, тривалість робочого часу і часу відпочинку, щорічної відпустки, репатріації, компенсації морякам у разі втрати або затоплення судна, укомплектовування суден екіпажами, розвитку кар'єри, підвищення кваліфікації і можливостей для зайнятості моряків;

3) житлові приміщення, умови для відпочинку, харчування і столове обслуговування, вимоги, що стосуються попередження дії шуму і вібрації у виробничих і житлових зонах;

4) охорона здоров'я, медичне обслуговування, соціально-побутове обслуговування і захист у галузі соціального забезпечення. Регулюються питання медичного обслуговування на борту судна і на березі, охорони здоров'я, забезпечення безпеки і попередження нещасних випадків, доступу моряків до берегових об'єктів соціально-побутового призначення, соціального забезпечення. Встановлюється відповідальність судовласників за охорону здоров'я і медичне обслуговування моряків;

5) дотримання і забезпечення виконання положень Конвенції.

Основними досягненнями Зведеної конвенції стали вимоги про те, що будь-яке судно повинно бути обладнане санітарним вузлом, чистим приміщенням кухні, спальний кубрик — не більше 8 місць, також запроваджено чотириразове харчування моряків. Крім того, у разі прибуття до порту судовласник повинен забезпечувати безперешкодний вихід моряків на берег, проходження пограничного та митного контролю. Конвенція встановила мінімальний розмір оплати праці моряка в розмірі 400 дол. США на місяць [9].

Міжнародні трудові норми, що в більшості містяться в конвенціях і рекомендаціях МОП, дозволяють гармонізувати національне трудове право і практику трудових відносин з іншими країнами. В першу чергу це стосується морського судноплавства через міжнародний характер його діяльності.

З появою глобального ринку праці моряків сфера морського судноплавства

перетворилася на першу у світі справжню глобальну галузь. Це привело до посилення міжнародних заходів регулювання. Перш за все, це стосується питань зайнятості, професійного навчання, репатріації, оплати праці, безпеки, медичного і побутового обслуговування, а також соціального забезпечення [10].

Треба мати на увазі, що незалежно від рівня ратифікації відповідні норми, що містяться в морських трудових конвенціях МОП, фактично широко застосовуються у світовому торговому флоті і служать основою для ведення колективних переговорів у цій галузі.

Зважаючи на це, в умовах ринкової економіки перед Україною стає необхідність інтенсифікувати процес ратифікації та реалізації змісту конвенцій МОП у сфері регулювання трудових відносин моряків, особливо Зведеної конвенції про працю в морському судноплаванні. Крім того, необхідно розробити та реалізувати довгострокову програму перегляду національного законодавства, що встановлює правовий статус моряків з урахуванням вимог міжнародно-правових актів у цій сфері.

Література

1. Мельников Н. Правовое регулирование и рынок труда моряков // Судоходство. — 2007. — № 6. — С. 32.
2. Попов А. В. Правовой статус граждан Украины — моряков // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. — О., 2001. — Вип. 12. — С. 344.
3. Трудовое право : учебник / под ред. О. В. Смирнова. — М., 1996. — С. 356. — (Авт. главы Г. Я. Кисельов).
4. Международное право в документах. — М., 1982. — С. 306–307.
5. Позолотин Л. А. Международные конвенции, кодексы, рекомендации ИМО и МОТ: Нормативно-правовое обеспечение безопасности мореплавания, защиты окружающей среды и охраны труда на морском транспорте : учеб. пособие / Л. А. Позолотин, В. Г. Торский. — О. : Порты Украины, 1997. — С. 37.
6. Конталев В. А. Международный трудовой кодекс моряков // Транспортное право. — 2007. — № 1. — С. 9.
7. Иванов Г. Г. К вступлению в силу для России конвенции о найме и трудоустройстве моряков // Международное публичное и частное право. — 2002. — № 5. — С. 29–30.
8. Конвенции и рекомендации МОТ для моряков / сост. М. И. Штекель. — О. : студия «Негоциант», 1999. — С. 3–4.
9. Лендов В. «Суперконвенция» по защите прав моряков // Морской флот. — 2006. — № 5. — С. 35.
10. Попов О. В. Деякі аспекти організаційно-правових засад діяльності моряків в Україні // Митна справа. — 2006. — № 4. — С. 38–39.

Анотація

Тішко Д. А. Міжнародно-правові стандарти регулювання праці моряків. — Стаття.

У статті дається характеристика міжнародних стандартів регулювання праці моряків. Вносяться пропозиції щодо імплементації зазначених стандартів у національну юридичну практику.

Ключові слова: міжнародні стандарти, Міжнародний трудовий кодекс, Зведена конвенція про працю у морському судноплаванні.

Аннотация

Тішко Д. А. Международно-правовые стандарты регулирования труда моряков. — Статья.

В статье дается характеристика международных стандартов регулирования труда моряков.

Вносятся предложения по имплементации указанных стандартов в национальную юридическую практику.

Ключевые слова: международные стандарты, Международный трудовой кодекс, Сводная конвенция о труде в морском судоходстве.

Summary

Tishko D. A. International legal standards for regulation of seafarers. — Article.

The article characterizes international standards of regulation of seafarers and makes suggestions for implementing these standards into national practice.

Keywords: international standards, International Labor Code, Maritime Labour. Convention.

УДК 349.3:364:341.232.7

А. В. Ботьбот

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ПРО СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Демократія, як основна форма правління у наш час, вимагає від держав здійснення соціально направлених заходів, реалізації соціальної політики. Соціальне забезпечення, як здійснення державою соціальної політики, передбачає не лише забезпечення високих стандартів життя, соціально гарантованих умов для життя громадян країни, через надання державою громадянам матеріальної допомоги (пенсії, інші виплати), а й допомоги у «натуральній» формі (здійснення соціального обслуговування).

Соціальне обслуговування займає одне з чільних місць в системі соціального забезпечення, ступінь його розвитку є показником розвитку і соціального забезпечення в цілому.

Окрім внутрішньодержавного законодавчого закріплення права громадянина на соціальне забезпечення, а отже і права на соціальне обслуговування, вказані права закріплено у міжнародно-правових актах.

Проблеми правового регулювання соціального обслуговування, в тому числі і міжнародно-правовими актами, тією чи іншою мірою досліджувались Н. Б. Болотіною, Б. І. Сташківим, В. С. Андреевим, О. Є. Мачульською, М. О. Смирною та деякими іншими авторами.

Метою даної статті є характеристика міжнародних стандартів соціального обслуговування та внесення пропозицій щодо удосконалення національного законодавства у цій сфері.

Співпраця держав з розробки та прийняття міжнародно-правових актів відіграє важливу роль, оскільки:

1) прийняття міжнародно-правових актів сприяє встановленню єдиного напрямку розвитку держав та їх законодавства, сприяє консолідації та глобалізації, створює основу для існування міждержавних об'єднань (таких як ЄС);